

**Jogtudományi tanulmányok a
fenntartható természeti erőforrások
témakörében**

Miskolci Egyetem
Miskolc
2012

Szerkesztő:
dr. jur. Csák Csilla, PhD
tanszékvezető egyetemi docens, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

technikai szerkesztők:
dr. Szilágyi János Ede és dr. Szilágyi Szabolcs

Jelen tanulmánykötet a **TÁMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001** jelű projekt részeként az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg. This book was carried out as part of the TAMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 project with support by the European Union, co-financed by the European Social Fund.

© Barta Judit, Böhm Judit, Csák Csilla, Erdős Éva, Farkas Csamangó Erika, Fodor László, Fülöp Sándor, Gedeon Magdolna, Kárpáti Orsolya, Kovács Judit Nóra, Kirs Eszter, Mélypataki Gábor, Nagy Zoltán, Olajos István, Raisz Anikó, Szilágyi János Ede, Szilágyi Szabolcs, Tahyné Kovács Ágnes, Varga Zoltán 2012

A borítón látható kép címe a *'Waterfall HD Wallpaper'*; forrás (2012.11.01.):
<http://onlyhdwallpapers.com/nature/waterfall-desktop-hd-wallpaper-240447/>

Kiadó:
Miskolci Egyetem, Miskolc

Tartalom

Előszó	5
Barta Judit	
<i>A vadon élő állatok és élőhelyük, mint természeti erőforrások fenntartása és a vadászat kapcsolódási pontjai</i>	6
Bóhm Judit	
<i>Fenntartható bányászat: bányászati hulladékok kezelésének jogi feltételei</i>	17
Csák Csilla	
<i>Helyreállítási kötelezettség a közjog és a magánjog metszetében</i>	26
Erdős Éva	
<i>Adalékok egy biomassza fűtőmű rendezetlen jogi hátteréhez</i>	40
Farkas Csamangó Erika	
<i>A táj, mint vidéki forrás</i>	53
Fodor László	
<i>A GMO szabályozással kapcsolatos európai bírósági gyakorlat tanulságai</i>	65
Fülöp Sándor	
<i>Az egészséges környezethez való jog és a jövő nemzedékek érdekeinek védelme az Alaptörvényben</i>	76
Gedeon Magdolna	
<i>Az erdővédelem szabályozása Mária Terézia korában</i>	88
Kárpáti Orsolya	
<i>Magyarország természeti erőforrás-regisztereinek kritikai vizsgálata</i>	96
Kovács Judit Nóra	
<i>Fenntarthatóság? Észrevételek az USA GMO politikájához</i>	104
Kirs Eszter	
<i>Gondolatok a természeti erőforrások feletti fegyveres konfliktusokról</i>	116
Mélypataki Gábor	
<i>Hulladék vagy nyersanyag – A hulladék fogalma és kezelésének németországi és hazai gyakorlata</i>	123

Nagy Zoltán

Adómentességi kérdések az energiaadózás területén 131

Olajos István

*A fenntartható földhasználat határai – avagy dilemmák az energetikai növények
termesztetőségének kérdésében* 142

Raisz Anikó

A vízhez való jog egyes aktuális kérdéseiről 151

Szilágyi János Ede

*A vízjog egyes szabályozási koncepcióinak aktuális kérdései – A víz, mint természeti
erőforrás és egyes gazdasági ágazatok viszonya* 160

Szilágyi Szabolcs

*Környezeti hatásvizsgálat a csernelyi biomaszra alapú energetikai rendszer
vonatkozásában* 170

Tahyné Kovács Ágnes

Génmódosítás a mezőgazdaságban és a genetikai erőforrások fenntartása 180

Varga Zoltán

Természeti erőforrások feltárásával kapcsolatos bányafelügyeleti bírságok 192

A vízhez való jog egyes aktuális kérdéseiről*

Raisz Anikó**

Az emberiség kevés olyan tudományos paradigmával rendelkezik, amely évezredek óta általános elfogadottságnak örvend. Mindazonáltal már a kezdetektől tisztában voltunk azzal, hogy a víz létfontosságú eleme az életnek. Sőt, az embernek néha az az érzése, eleinte tisztábban láttuk a kérdést, mint most. A víz különféle megnyilvánulásait a civilizáció fejlődésével ugyanis a Föld lakosságának egy (kisebb, de a globális fejlődési irányra nagyobb befolyással bíró) része kezdte elfelejteni: a víz nemcsak a csapból folyik, ásványvizet palackba zárt vagy az úszómedencében hullámszik. A víz hol életet teremt, hol elpusztítja azt. Mindenféleképpen hozzátartozik azonban az élethez, legalábbis ma úgy véljük, víz nélkül egyáltalán nem lehetséges élet – s kutatjuk távoli égitesteken a víz nyomait.¹

Jelentőségét egyre több fórumon hangsúlyozzák, s egyre gyakrabban hallhatjuk a vízhez való jog kifejezést is. Lassan pedig közeledünk a 'Víz az életért' évtized végéhez.² Mindazonáltal nagy eredményekről nem számolhatunk be,³ még azt sem sikerült meghatározni, hogy mit is értünk pontosan vízhez való jog alatt.

* *Jelen tanulmány a TÁMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 jelű projekt részeként az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg. This research was carried out as part of the TAMOP-4.2.1.B-10/2/KONV-2010-0001 project with support by the European Union, co-financed by the European Social Fund.*

** dr. jur. Raisz Anikó, PhD, DEA adjunktus, Miskolci Egyetem ÁJK

¹ Lásd például (2012.10.05.):

www.hirado.hu/Hirek/2012/09/28/08/Osi_folyogyat_talalhatott_a_Curiosity_a_Marson.aspx

² Lásd UN General Assembly, International Decade for Action, "Water for Life", 2005-2015, A/RES/58/217, 2004. február 9.

³ A Millenium Development Goals célul tűzte ki, hogy 2015-re felére csökkentsük azon emberek számát, akik nem jutnak egészséges ivóvízhez. E célhoz nem közeledünk az elvárt ütemben. Még 2002-ben több mint 1,1 milliárdra becsülték a kiépített ivóvízforráshoz és 2,6 milliárdra a szanitár (közegészségügyi/higiénés) szolgáltatásokhoz nem jutó emberek számát, e szám egy évtized elteltével akképpen változott, hogy bár az ivóvízforráshoz jutó emberek száma nőtt (és 900 millió alá csökkent az ahhoz nem jutó emberek száma), a szanitár szolgáltatások tekintetében jelentős javulás nem tapasztalható; mindez úgy, hogy időközben átléptünk a hétmilliárd ember korszakába. Bővebben lásd WHO/UNICEF: Progress on Sanitation and Drinking-Water – 2010 Update, 6-7. p.; forrás (2012.10.10.): http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789241563956_eng_full_text.pdf. Ráadásul még mindig 2-3 milliárdra becsülik azok számát, akik nem jutnak biztonságos ivóvízhez. Lásd Special Rapporteur on the human right to safe drinking water and sanitation: Climate Change and the Human Rights to Water and Sanitation.; forrás (2012.10.10.): http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Water/Climate_Change_Right_Water_Sanitation.pdf

1. A vízhez való jog a nemzetközi porondon – fogalmi és tartalmi kérdések

E három szócska ugyanis meglehetősen bonyolult és tisztázatlan tartalmat takar, amely a fogalom árnyalásában is kiütközik. A teljesség igénye nélkül megemlíthetjük az `elegendő vízhez való hozzáférés jogát',⁴ a `vízhez való hozzáférés jogát', a `tisztá vízhez való jogot', vagy az `ivóvízhez való jogot',⁵ illetve hogy utóbbi időben összekapcsolják mindezt a közegészségügyi szolgáltatásokkal.⁶

Már az is vitatott, hogy melyik generációhoz tartozik a vízhez való jog: mindhárom generációhoz besorolják, különféle érvek alapján. Széles körben támogatott⁷ – bár részleteiben némileg eltér – az a koncepció, miszerint a vízhez való jog érvényesülése létfontosságú más emberi jogok, például az élethez, az emberi méltósághoz, az egészséghez, az élelemhez, a megfelelő életminőséghez vagy az oktatáshoz való jog megvalósulásához.⁸

A dogmatikai tisztázatlanság egyik oka, ám egyben következménye is, hogy a vízhez való jog több számottevő nemzetközi dokumentumban megjelenik explicit vagy implicit módon. Az elkövetkezendőkben a teljesség igénye nélkül említjük meg a legrelevánsabb egyezményeket.

A vízhez – pontosabban a vízellátáshoz – való jogot⁹ rögzíti a nőikkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló 1979-es egyezmény, mégpedig a vidéken élő női lakosság tekintetében, a megfelelő életkörülmények között sorolva fel a jogot. A másik nagy univerzális emberi jogi egyezmény, amelyben kifejezetten szerepel a vízhez – pontosabban az ivóvízhez – való jog, a gyermekek jogairól szóló 1989-es egyezmény,¹⁰ amely a gyermekek egészséghez való jogának keretei között, a betegségek és az alultápláltság elleni küzdelem egyik eszközeként említi a tiszta

⁴ Lásd többek között a dél-afrikai alkotmány 27. cikkét vagy az uruguayi alkotmány 47. cikkét. Előbbi gyakorlati megvalósulása tekintetében lásd MCCAFFREY, Stephen – NEVILLE, Kate J.: Small Capacity and Big Responsibilities: Financial and Legal Implications of a Human Right to Water for Developing Countries. *The Georgetown International Environmental Law Review*, 2008-2009/21, 679-704. p.

⁵ KECSKÉS Gábor: A vízhez való jog nemzetközi jogi koncepciója, 2. lábjegyzet.; forrás (2012.09.08.): http://www.mta-ius.hu/page_0_hu/kecskes_gabor_2011jun20.pdf

⁶ Lásd például a később említendő 64/292 közgyűlési határozatot.

⁷ Lásd például TRIPATHY, Abhishek – MOHAPATRA, Prajna R.: Right to Water: Debating the Human Rights Perspective. *NUJS Law Review*, 2009/2, 303-318. p.; HARDBERGER, Amy: Life, Liberty, and the Pursuit of Water: Evaluating Water as a Human Right and the Duties and Obligations it Creates. *Northwestern Journal of International Human Rights*, 2005-2006/4, 331-362. p., 345. p.

⁸ Lásd UNESCO contribution to the Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR) study on the scope and content of human rights obligations related to equitable access to safe drinking water and sanitation, 2007. április 10.; forrás (2012.09.08.): <http://www2.ohchr.org/english/issues/water/contributions/IntOrg/UNESCO.pdf>

⁹ A nőikkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény, 1979, New York, 14. cikk 2. h) pont.

¹⁰ A gyermekek jogairól szóló egyezmény, 1989, New York, 24. cikk 2. c) pont.

ivóvizet. A fogyatékossgal élő személyek¹¹ jogairól szóló egyezményben a tiszta vízszolgáltatásokhoz történő diszkriminációmentes hozzáférés kapcsán említik a vízhez való jogot.¹² Már a genfi egyezményekben is szerepelt például a hadifoglyok illetve az internált polgári személyek iható illetve ivóvízzel történő ellátásának kötelezettsége,¹³ csakúgy, mint az alapvető higiéniai szükségletek kielégítéséhez szükséges víz rendelkezésre bocsátása.¹⁴ Ugyanakkor dogmatikailag a genfi egyezmények nem tartoznak a szűk értelemben vett emberi jogi egyezmények sorába, így nem is jogként, hanem tisztán kötelezettségként közelítik meg a kérdést.¹⁵ Mindazonáltal mivel már több, mint fél évszázada szabályozták a vízhez való hozzájutás e specifikus eseteit, említésük feltétlenül fontos.

Annál is inkább említeni kell az ilyen eredményeket, mivel az ún. 'International Bill of Rights' (Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya és Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya) dokumentumaiban, illetve egyéb univerzális emberi jogi egyezményekben nem található meg kifejezetten a vízre történő utalás. Ebből is adódik tehát a fogalmat övező bizonytalanság.

Nyilvánvaló azonban, hogy a dokumentumszövegekben található kifejezett rendelkezés híján sem értékelhető mellékkörülményként a vízhez való jog kérdése. Értelmezhetetlen például az élethez vagy az emberi méltósághoz való jog a vízhez való jog beleértett elismerése nélkül.¹⁶ Csak az egyik legfontosabbat említve, az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának¹⁷ 25. cikke például a megfelelő életszínvonal kapcsán említi az élelemhez való jogot, amelybe természetesen beleértendő a vízhez való jog is. Sokat segíthetnek a – kérdésről szintén hallgató – egyéb nemzetközi dokumentumok, egyezmények kontrollmechanizmusai által kibocsátott értelmezések, úgynevezett kommentárok is a vízhez való jog implicit elismerésének megerősítése terén. A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (GSZKJNE) alapján működő Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága (GSZK Bizottság) például a megfelelő

¹¹ E témával kapcsolatban lásd még JAKAB Nóra: A margón és azon túl – Az intellektuális és pszichoszociális fogyatékossgal élő emberek cselekvőképességéről. Miskolc, Novotni, m.a.; GYULAVÁRI Tamás – BUGARSZKI Zsolt – JAKAB Nóra – KATONA Vanda: Fundamental Rights Agency (FRA) Research Project on the Rights of People with Intellectual Disabilities And People with Mental Health Problems, Desk Report, Hungary, 2011.

¹² A fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezmény, 2006, New York, 28. cikk 2.c) pont

¹³ A hadifoglyokkal való bánásmódról szóló egyezmény, 1949, Genf, 20. , 26., 46. cikkek; a polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozó egyezmény, 1949, Genf, 89., 127. cikkek

¹⁴ A hadifoglyokkal való bánásmódról szóló egyezmény, 1949, Genf, 29. cikk; a polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozó egyezmény, 1949, Genf, 85. cikk. Bővebben lásd WATROUS, Leanne: The Right to Water – From Paper to Practice. *Regent Journal of International Law*, 2011/8, 109-136. p., 112-115. p.

¹⁵ A vízhez való jog jogosultság/kötelezettség kérdésében lásd WOODHOUSE, Melvin: Threshold, Reporting, and Accountability for a Right to Water under International Law. *University of Denver Water Law Review*, 2004-2005/8, 171-199. p., 191-194. p.

¹⁶ Lásd még KISS, Alexandre – SHELTON, Dinah: *International Environmental Law*. Ardsley, NY, 2004, UNEP, Transnational Publishers, 383. p.

¹⁷ Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata – lévén ENSZ közgyűlési határozat – nem rendelkezik szerződési kötőerővel. Mégis, alapokmány-értelmezésként, *erga omnes* normaként vagy szokásjogként egyes rendelkezéseinek kötelező erőt tulajdonítanak.

életszínvonalhoz való jog részeként említett megfelelő lakhatáshoz való jog kapcsán 1991-ben adott általános kommentárjában¹⁸ az ide értendő megfelelő szolgáltatások között sorolja fel a biztonságos ivóvizet. Rendkívüli jelentőséggel bír továbbá, hogy a GSZK Bizottság 2002-ben a 15. sz. általános kommentárban kifejezetten a vízhez való joggal foglalkozott. A GSZKJNE 11. és 12. cikkéhez (a megfelelő életszínvonalhoz illetve az elérhető legmagasabb fizikai és szellemi egészséghez való jog) kapcsolódóan elemezte a kérdést.¹⁹

A kommentár 2. pontjában kifejti, hogy a vízhez való jog az elegendő, biztonságos, megfelelő, fizikailag hozzáférhető és megengedhető víz jelenti személyes és háztartási használatra.

Számos joghoz kapcsolódik, olyanokhoz is, mint az élelemhez való jog, az egészséghez való jog, a megélhetés munka általi biztosításához való jog, illetve a kulturális életben való részvételre való jog²⁰ – ám preferenciát egyértelműen a személyes és háztartási használat kap.²¹ A kommentár ezenfelül olyan kérdésekre is kitér, mint a mezőgazdaság – különösen a hátrányos helyzetű gazdálkodók – számára elérhető víz vagy a környezeti higiénia kérdése, azaz hogy e jog keretei között az államok kötelesek a természetes vizek szennyezések elleni védelmére is.²² A kommentár azt is kijelenti, hogy a vizet társadalmi és kulturális, s nem elsősorban gazdasági jószágnak²³ kell tekinteni; s a vízhez való jogot fenntarthatóan²⁴ kell megvalósítani.²⁵ Kitér a hátrányos megkülönböztetés tilalmára is, kiemelve egyes csoportokat, akik e joga élvezetének biztosításához az államoknak külön lépéseket kell tenniük (például nők, gyermekek, őshonos népek,²⁶ nomád népek,

¹⁸ GSZK Bizottság, 4. sz. általános kommentár, A megfelelő lakhatáshoz való jog (GSZKJNE 11. (1) cikk), 1991, 8. b) pont

¹⁹ Bővebb elemzésért lásd KIEFER, Thorsten – BROLMANN, Catherine: Beyond State Sovereignty: The Human Right to Water. *Non-State Actors and International Law*, 2005/5, 183-208. p.; ZIGANSHINA, Dinara: Rethinking the Concept of the Human Right to Water. *Santa Clara Journal of International Law*, 2008/6, 113-128. p. A kötelezettségek tekintetében lásd WOODHOUSE 2004-2005, 174-177. p.; TULLY, Stephen: A Human Right to Access Water? A Critique of General Comment No. 15. *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2005/23, 35-63. p.

²⁰ Bővebben lásd LARSON, Rhett B.: Holy Water and Human Rights: Indigenous Peoples' Religious-Rights Claims to Water Resources. *Arizona Journal of Environmental Law and Policy*, 2011/2, 81-109. p.

²¹ GSZK Bizottság, 15. sz. általános kommentár, A vízhez való jog (GSZKJNE 11. és 12. cikkek), 2002 (a továbbiakban: 15. sz. általános kommentár), 6. pont

²² Lásd 15. sz. általános kommentár, 7-8. pontok

²³ A kérdéshez szorosan kapcsolódó kereskedelmi vonatkozások tekintetében lásd TÜRK, Elisabeth – KRAJEWSKI, Markus: The right to water and trade in services: Assessing the impact of GATS negotiations on water regulation.; forrás (2012.10.10.): http://www.ciel.org/Publications/GATS_WaterHR_28Oct03.pdf

²⁴ Egyéb aspektusokról lásd BANDI Gyula (szerk.): *A fenntartható fejlődés koncepciójának megjelenése a nemzetközi és európai jogban, valamint az EU-tagállamok gyakorlatában*. Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács, Műhelytanulmányok No. 6, Budapest, 2011. július, 21-33. p.; NAGY Zoltán: Fenntartható költségvetési elvonások rendszere a környezetvédelem területén. *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXIX/1, 2011, Miskolc University Press, 247-258. p.

²⁵ 15. sz. általános kommentár, 11. pont

²⁶ Bővebben lásd HAMMER, Leonard: Indigenous Peoples as a Catalyst for Applying the Human Right to Water. *International Journal on Minority and Group Rights*, 2003/10, 131-161. p.

fogvatartottak²⁷ vagy menedékkérők). (E tekintetben egyébiránt a Bizottság semmi mást nem tett, mint hogy alapul vette a már létező – részben fent fel is sorolt – nemzetközi egyezménybeli hivatkozásokat.) Ugyanakkor a – második generációs jogokra egyébiránt általában jellemző – ún. progresszív megvalósítás kötelezettsége is kiténik a dokumentumból, noha a kommentár szövege ösztönözni próbálja az államokat e téren is.²⁸ A fokozatos megvalósítás követelménye – az említett fogalmi illetve tartalmi bizonytalanságok mellett – azonban már önmagában is gyengíti a vízhez való jog érvényesíthetőségét: az állam számára mindössze a visszalépés tilalmát fogalmazza meg, ám kikényszeríthető, hivatkozható határidők, fejlődési lépcsőfokok nem léteznek.²⁹ Különösen a határon átnyúló felszín alatti vizek – és pedig mind azok mennyisége, mind azok minősége – tekintetében mérvadó, ugyanakkor rendkívül egyértelmű és logikus, a nemzetközi jog általános szabályaiból is levezethető az a szabály, miszerint az államok kötelesek tiszteletben tartani a vízhez való jog érvényesülését más országokban, s abba sem közvetve, sem közvetlenül nem avatkozhatnak bele; s kötelesek megakadályozni azt is, hogy ezt a joghatóságuk alá tartozó magánszemélyek vagy vállalatok tegyék.³⁰

Természetesen a vízhez való jog más, azt explicite nem tartalmazó egyezménybe is beleérthető. Az ilyen implicit megjelenésre – kapcsolódva az imént említett problematikához – példa lehet, hogy például akár genocídium is elkövethető a vízhez való joghoz kapcsolódó súlyos jogsértés által.³¹ Elegendő tehát pusztán józan eszünkre hagyatkozni az implicit beleértés kapcsán – az érvényesítés egyébként is sajátos vizsgálatot igényelne;³² erre most nincs lehetőség, csakúgy, mint a regionális dimenzió megvitatására.³³

²⁷ Szélsőséges esetként érdemes e pontban utalni például az Emberi Jogok Amerikai Közi Bíróságának (EJAB) Urso Branco-ügyére. A nevezett börtönben az elégtelen biztonsági körülmények miatt (a fegyőrök gyakorlatilag nem mernek bemenni az épületbe, így bent az elítéltek „szabadon” élnek és halnak; utóbbit értelemszerűen a természetesnél jóval fokozottabb ütemben) sem elegendő élelem, sem például elegendő ivóvíz nem található (állítólag az egyébként a brazil kormány által pontosan meg nem határozható számú halálozások egy része is az élelemhiányra – értsd: cellatársak éhezésére... – vezethető vissza...). EJAB, Urso Branco börtön (Brazília), ideiglenes intézkedés, 2008. május 2. Bővebben lásd RAISZ, Anikó: Az emberi jogok fejlődése az Emberi Jogok Európai és Amerikai Közi Bíróságának kölcsönhatásában. Miskolc, 2010, Novotni Kiadó, 69. p.

²⁸ „States parties have a constant and continuing duty under the Covenant to move *as expeditiously and effectively as possible* towards the full realization of the right to water.” (kiemelés a szerző által) 15. sz. általános kommentár, 18. pont

²⁹ Sőt, a kommentár 19. cikkében még a visszalépés tilalmát is relativizálja: „There is a *strong presumption* that retrogressive measures taken in relation to the right to water are prohibited under the Covenant.”

³⁰ 15. sz. általános kommentár, 31., 33. pontok

³¹ Lásd továbbá McCaffrey, Stephen C.: A Human Right to Water: Domestic and International Implications. *The Georgetown International Environmental Law Review*, 1992-1993/5, 1-24. p., 6. p.; Versteeg, Milla: Equitable Utilization or the Right to Water? Legal Responses to Global Water Scarcity. *Tilburg Foreign Law Review*, 2006-2007/13, 368-392. p., 371-373. p.

³² A megvalósítási nehézségekről lásd Huang, Ling-Yee: Not Just Another Drop in the Human Rights Bucket: the Legal Significance of a Codified Human Right to Water. *Florida Journal of International Law*, 2008/20, 353-370. p., 358-359. p.

³³ A teljesség igénye nélkül lásd például a gyermek jogairól és jólétéről szóló afrikai chartát (1990), az UNECE 1992-es Helsinkii egyezményéhez fűzött, vízről és egészségről szóló jegyzőkönyvet

Jelen tanulmány kereteit szétfeszítené az ismertetésük, de utalnunk kell arra is, hogy számos nem kötelező erejű normában – pl. nyilatkozatban, aktában – is találunk a vízhez való jogra történő utalást.³⁴ Külön említést érdemel azonban a Közgyűlés 64/292. sz. határozata, amely elismeri a biztonságos és tiszta ivóvízhez, valamint a közegészségügyi szolgáltatásokhoz való jogot. A 2010-ben született dokumentum gyakorlatilag az emberi jogok érvényesülésének előfeltételeként emlegeti a vízhez való jogot.³⁵ Habár kötelező erővel nem rendelkezik, s számos konkrétum a rendkívül rövid határozatból nem derül ki, mégis maga a tény, hogy az ENSZ Közgyűlés elfogadta, némi fény sugarat jelenthet. 122 szavazattal, ellenszavazat nélkül, 41 tartózkodással fogadták el a dokumentumot, s a kritikák egy része – mely általában a szavazáskor tartózkodásban is megnyilvánult – éppen a szöveg nem kellőképpen egyértelmű megfogalmazását kifogásolta.³⁶ A tartalom tisztázatlansága mellett két dolgot feltétlenül érdemes kiemelni az e határozatban megfogalmazott vízhez való joggal kapcsolatban: egyrészt, hogy megint egy újabb verzióval bővült a vízhez való jog fogalmi tárháza (s e fogalom már első ránézésre is jóval szűkebb a fent tárgyalt kommentár által megfogalmazottnál), másrészt, hogy meglehetősen elnagyoltnak tekintem a megfogalmazást, miszerint a vízhez való jog *minden egyes* emberi jog élvezetéhez nélkülözhetetlen. Dogmatikailag ez nyilvánvalóan nem állja meg a helyét, s túlzottan absztraktnak tekinthetjük a vízhez való jogot előfeltételként állítani például a névviseléshez való jog vagy a tisztességes tárgyaláshoz való jog megvalósulása kapcsán. Ugyanakkor érthető az a törekvés, hogy nem kívánták tételesen felsorolni a valójában közvetlenül kapcsolódó emberi jogokat (például élethez való jog, lakhatáshoz való jog, stb.), hiszen az legalább ugyanennyi kritikát váltott volna ki. Mivel e rendelkezés nem érvényesíthető közvetlenül, a deklaráció jelentősége meghaladja a tartalommal és megfogalmazással kapcsolatos bizonytalanság keltette hiányérzetet.

2. A víz az új magyar Alaptörvényben

Míndezeket követően célszerű egy pillantást vetni arra, hogyan is illeszkedik ebbe a koordinátarendszerbe az új magyar Alaptörvény, amely két ponton érinti a víz kérdését.³⁷

Egyrészt a P. cikkben rögzíti egyebek mellett a vízkészlet védelmét a nemzet közös örökségeként, megfogalmazva azt is, hogy ezeknek a „jövő nemzedékek számára való

(1999) vagy az emberek és népek jogairól szóló afrikai chartához fűzött, afrikai nők jogairól szóló kiegészítő jegyzőkönyvet (2003).

³⁴ Lásd többek között Mar del Plata Akcióterv, Dublini Nyilatkozat a Vízről és a Fenntartható Fejlődésről (1992), Vízforrások Európai Chartája (Európa Tanács, 2001).

³⁵ ENSZ Közgyűlés, A/RES/64/292., 2010. július 28., 1. pont

³⁶ A magyar delegáció is felvetette ezt, ám kifejtette, ellenérzései ellenére támogatják a határozatot. (Lásd <http://www.un.org/News/Press/docs/2010/ga10967.doc.htm>, 2012.10.10.)

³⁷ Lásd még FODOR László: A természeti tárgyak helye és szerepe az új alkotmányban. In: DRINÓCZI Tímea – JAKAB András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon 2010-2011*. Budapest – Pécs, 2012, PPKE JÁK – PTE ÁJK, m.a.; PÁNOVIC S Attila: Környezetvédelem az új Alkotmányban. *Kül-Világ*, 2011/1-2, 117-133. p.; RAISZ Anikó: A Constitution's Environment, Environment in the Constitution – Process and Background of the New Hungarian Constitution. *Est Europa*, 2012/1. különszám, 37-70. p.

megőrzése az állam és mindenki kötelessége”. Ez mintegy a jövő generációk vízhez való jogának absztrakt megjelenítése; természetesen kevésbé konkrét vagy kézzelfogható, inkább az alkotmányos szintű deklaráció jelentőségét emelhetjük ki. Másrészt az alapjogokat felsoroló fejezetben a testi és lelki egészséghez való jog (XX. cikk) keretei között találkozunk újra a víz kérdésével, ahol is az Alkotmány kijelenti, hogy hazánk e jog érvényesülését többek között az egészséges ivóvízhez való hozzáférés biztosításával igyekszik elősegíteni.

A magyar Alaptörvény bizonyos mértékig állást foglal tehát a vízhez való jogot övező fogalmi bizonytalanságban. Egyrészt utal Magyarország vizeinek a jövő generációk számára történő megőrzésére, amely nyilván átfogó természetvédelmi koncepciót igényel. Ez a vízhez való jog jövőbeni dimenziója.

Másrészt kristálytisztán az ivóvízhez való hozzáférésre hivatkozik, amelyet a testi és lelki egészséghez való jog részeként értelmez a magyar Alaptörvény. Részben kapcsolódik tehát az imént említett közgyűlési határozathoz (minthogy megjelenik a megfogalmazásban az egészséges ivóvíz fogalma³⁸), ugyanakkor világosan az egészséghez való joghoz sorolja a vízhez való jogot. Habár ez is egy lehetséges kategorizáció, nyilvánvalóan sokkal szűkebb,³⁹ mint ami a fent részletesebben említett két dokumentumban, a 15. sz. kommentárban illetve a közgyűlési határozatban szerepel. A későbbi jogalkotás során azonban nyilvánvalóan egyszerűbb lesz a konkrét intézkedések meghozatala. A vízi közművekkel, a vezetékes vízzel, a vízminőség ellenőrzésével⁴⁰ kapcsolatos részletes szabályok ezen alkotmányos kitételre tekintettel történő megalkotása és végrehajtása, például adott esetben/térségben⁴¹ palackozott/zacskós víz biztosítása a magyar alaptörvényben foglalt vízhez való jog megvalósítását jelentheti. S e nyilvánvalóan pragmatikusabb megközelítés a vízhez való jog jelen idejű dimenziója.

³⁸ Abban is állást tűnik foglalni az új alkotmány, hogy a hozzáférés elemét is beletette a szövegbe.

³⁹ Hiányzik ugyanis belőle a közegészségügyi szolgáltatások mellett az ivóvízen kívüli, például a háztartási vagy a mezőgazdaság jellegű felhasználás.

⁴⁰ Bővebben lásd még SZILÁGYI János Ede: A vizek védelmének jogi alapjai az EU vízvédelmi jogában. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXX/2, 2012, 577-599. p.; SZILÁGYI János Ede: Vízjog: A vizek tulajdonának és használatának főbb magyar előírásai a nemzetközi tendenciák tükrében. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXIX, 2011, 595-622. p.; SZILÁGYI János Ede: Megjegyzések a vízgazdálkodási társulatok szabályozásának fejlődéséhez és új szabályozásához. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXVIII, 2010, 491-502. p.

⁴¹ Egyik fő problémánk, az arzénos víz kb. 800 000 embert érint. Lásd <http://www.voroskereszt.hu/hireink/133-2012-evi-hirek/1494-indul-az-arzenstop-program.html> (2012.10.10.) Ezenfelül lásd CSAK Csilla – RAISZ Anikó: Trinkwasserskandal in der dritt größten Stadt Ungarns – Theorie und Praxis hinsichtlich der Haftung im ungarischen Umweltrecht. In: CALLIESS, Christian – HARTEL, Ines – VEIT, Barbara (szerk.): *Jahrbuch des Agrarrechts, Band VIII, in: Schriften zum Agrar-, Umwelt- und Verbraucherschutzrecht, Band 57*, Baden-Baden, 2008, Nomos, 165-176. p.; OLAJOS István: A 'vis maior' szerepe a támogatásokban, különös tekintettel az árvíz és belvíz helyzetére. In: CSAK Csilla (szerk.): *Az európai földszabályozás aktuális kihívásai: Current challenges of the European legislation on agricultural land – Aktuelle Herausforderungen der europäischen Regulierung über den landwirtschaftlichen Boden*. Miskolc, 2010, Novotni Alapítvány, 199-211. p.

3. Régi és új tendenciák

A vízhez való jogot érintő fokozott nemzetközi figyelem a mennyiségi és minőségi válságra vezethető vissza, azaz arra, hogy az emberiség létszámának és vízfelhasználásának ugrásszerű növekedését a rendelkezésre álló készletek már csak korlátozottan képesek fedezni.⁴² Ma már olyan kérdések is felmerülnek, hogy nem kell-e bizonyos vízkészleteket kivonni az állami szuverenitás hatálya alól, többek között az emberiség vízhez való jogának érvényesítése érdekében.⁴³ A még meglehetősen kidolgozatlan elméletek ma inkább a vízhez való jog diszkriminált megvalósulásához járulhatnak hozzá, hiszen jelenlegi állapotukban gyakorlatilag nem jelentenek mást, mint hogy a jelentősebb gazdasági potenciállal rendelkező, részben saját készleteiket már felhasznált államok a többségében fosszilis energiával nem rendelkező államok (meg nem újuló, ún. fosszilis) felszín alatti vízkészletei felett irányítást szerezzenek. Természetesen ezáltal súlyosan sérülne a vízhez való jog érvényesítésével kapcsolatban már a 15. sz. kommentárban is⁴⁴ felállított követelmény, miszerint a hátrányos megkülönböztetéstől mentes megvalósítás e jogosultság lényegi kérdései közé tartozik.

Bár első ránézésre talán úgy tűnik,⁴⁵ ezen elméletek kidolgozásával mégsem késett el teljesen a nemzetközi jogtudomány. Hiszen amint arra – többek között – *Kardos Gábor* is rámutat,⁴⁶ a mennyiségi válságot részint magunk idézzük elő azáltal, hogy például a vezetékes vízszolgáltatások kapcsán óriási vízvesztéssel dolgozunk; ennek orvoslása legalábbis csökkenthetné az emberiség rohamosan növekvő édesvíz-felhasználásával összefüggő súlyos gondokat. A probléma egyébiránt nemcsak a fejlődő országokat érinti,

⁴² Az okok részletezéséről lásd többek között CURRY, Elliot: Water Scarcity and the Recognition of the Human Right to Safe Freshwater. *Northwestern Journal of International Human Rights*, 2010-2011/9, 103-121. p., 106-111. p.

⁴³ Kritikáját lásd RAISZ Anikó: A felszín alatti vizek határon átnyúló szennyezésére vonatkozó nemzetközi szabályozás. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXX/2, 2012, 371-382. p. és RAISZ Anikó: Magyarország felszín alatti vizei a nemzetközi jog újabb megközelítésében – Kincs, ami nincs? In: RAISZ Anikó (szerk.): *A nemzetközi környezetjog aktuális kihívásai*. Miskolc, Miskolci Egyetem, m.a. Az elméletéről bővebben lásd MARTIN-NAGLE, Renee: Fossil Aquifers: A Common Heritage of Mankind. *George Washington Journal of Energy and Environmental Law*, 2011/2, 39-60. p. A felvetett „emberiség közös öröksége” fogalom tekintetében lásd TRINDADE, Antônio Augusto Cançado: *International Law for Humankind: Towards a New Jus Gentium*. Leiden, Boston, 2010, Martinus Nijhoff Publishers, 339-340., 344-352. p.; KOVÁCS Péter: *Nemzetközi közjog*. Budapest, 2006, Osiris, 580., 615-618., 622. p.

⁴⁴ Ezenfelül, például a nemzetközi vízfolyások nem navigációs célú felhasználásáról szóló 1997-es New York-i egyezmény kapcsán lásd BULTO, Takele Soboka: The Emergence of the Human Right to Water in International Human Rights Law: Invention or Discovery? *Melbourne Journal of International Law*, 2011/12, 290-314. p., 312-314. p.; BRUHÁCS János: A nemzetközi folyók jogáról szóló 1997. évi New York-i egyezmény. *Jura*, 2000/1-2, 46-51. p., 47. p.; SHELTON, Dinah: Equity. In: BODANSKY, Daniel – BRUNNÉE, Jutta – HEY, Ellen (eds.): *The Oxford Handbook of International Environmental Law*. New York, 2007, Oxford University Press, 639-649. p.; FITZMAURICE, Malgosia: The Human Right to Water. *Fordham Environmental Law Review*, 2006-2007/18, 537-585. p., 544. p.

⁴⁵ Vö. McCAFFREY 1992-1993, 17-24. p.

⁴⁶ KARDOS Gábor: A vízhez való jog. *Acta Humana*, 2004, 93-98. p., 95. p.

hazánkban is rendkívüli sürgősen jelentkeznek.⁴⁷ Hasonlóan, a vízszennyezések megelőzésével illetve a károk helyreállításával a minőségi mellett a mennyiségi problémák egy része is orvosolhatóvá válna. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy nem kellene sürgősen megoldásokat keresnünk az eredeti kérdésre.

4. Összefoglaló gondolatok

Összegzésképpen elmondhatjuk, hogy a vízhez való jog kapcsán még mindig nagyfokú fogalmi és tartalmi tisztázatlanságról beszélhetünk, annak ellenére – avagy éppen annak okán –, hogy számos nemzetközi dokumentum érinti ezt a kérdést. A nemzetközi jog jogforrási rendszeréből illetve természetéből adódó sajátosságok mellett a bizonytalanságot a dogmatikai, tehát a tudományos oldal hiányosságai, vitái is okozzák.⁴⁸ A vízhez való jog kidolgozottsága tehát még gyerekcipőben jár, annak ellenére, hogy már több évtizede foglalkozhatunk a kérdéssel. Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy legoptimálisabb értelemben a vízhez való jog alatt elegendő, biztonságos, megfelelő, fizikailag hozzáférhető és megengedhető vizet értünk a személyes és háztartási használat tekintetében, ideértve a higiénés (szanitár) szolgáltatásokat is. Megvalósulása nélkülözhetetlen más emberi jogok érvényesüléséhez, ilyen az élethez és az emberi méltósághoz való jog, az egészséghez, a megfelelő élelemhez való jog, a megfelelő lakhatáshoz való jog, a fejlődéshez való jog és az egészséges környezethez való jog.⁴⁹ A vízhez való jog biztosítása nem képzelhető el a vízforrások mind minőségi, mind mennyiségi szempontból fenntartható kezelése nélkül. Mindazonáltal sem nemzetközi, sem nemzeti szinten a végrehajtáshoz szükséges pontos feladatkielölés még nem, vagy csak részben történt meg.⁵⁰ Az új magyar Alaptörvény – a további megfelelő jogszabályok meghozatalával – e téren előrelépésnek tekinthető, mert bár nem öleli fel a legszélesebb értelemben vett vízhez való jogot sem fogalmi, sem tartalmi szinten, a felölelt rész tényleges, gyakorlatba történő átültetése⁵¹ nemzetközi összehasonlításban is pozitívumnak számítana.

⁴⁷ Vö. Vízgyűjtő-gazdálkodási Terv, 2010. április, 39. p. Bővebb elemzésért lásd SZILÁGYI János Ede: Vízjog. Miskolc, m.a.; PALLEMAERTS, Marc: A Human Rights Perspective on Current Environmental Issues and Their Management: Evolving International Legal and Political Discourse on the Human Environment, the Individual and the State. *Human Rights and International Legal Discourse*, 2008/2, 149-178. p., 167-168. p.

⁴⁸ Lásd MCCAFFREY 1992-1993, 1. p.; TULLY, Stephen: Like Oil and Water: A Sceptical Appraisal of Climate Change and Human Rights. *Australian International Law Journal*, 2008/15, pp. 213-234.

⁴⁹ FODOR László: A környezethez való jog dogmatikája napjaink kihívásai tükrében. *Miskolci Jogí Szemle*, 2007/1, 5-19. p.

⁵⁰ DUBREUIL, Céline: The Right to Water: from concept to implementation. World Water Council, 2006. VI. p.

⁵¹ Hiszen a pusztán alkotmányos deklaráció – ahogy azt többek között India példája is mutatja – nem elegendő (lásd WATROUS 2011, 120. p.).